

ЗВЕРХОВСЬКА В. Ф.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри судової медицини
та права
(Вінницький національний медичний
університет імені М. І. Пирогова)

УДК 342.72:[343.614:179.7
DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.6.6>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕВТАНАЗІЇ ТА АСИСТОВАНОГО СУЇЦИДУ

У статті детально проаналізовано питання щодо правового регулювання евтаназії та асистованого суїциду, які є складними морально-правовими феноменами в реаліях сучасної дійсності. Зазначено та розкрито основні види та сутність зазначених механізмів та окреслено міжнародну практику з приводу даних питань. Визначено та виокремлено, що ці явища мають значний вплив на юридичні, етичні та соціальні аспекти, оскільки стосуються фундаментальних прав людини, таких як право на життя та свободу вибору. У статті підкреслюється, що евтаназія та асистований суїцид є надзвичайно неординарними питаннями, які вимагають балансу між гуманністю, моральними цінностями та правовими стандартами.

Також виокремлено основні види евтаназії, зокрема: активну та пасивну, добровільну та недобровільну, а також пояснюється сутність поняття асистованого суїциду, який полягає в наданні допомоги пацієнту в здійсненні акту припинення життя. Детально висвітлено процедурні аспекти та необхідність дотримання суворих критеріїв для забезпечення прозорості та законності таких дій.

Особливу увагу приділено етичним міркуванням, пов'язаним з прийняттям рішення про евтаназію. Зокрема, проаналізовано дилеми, які виникають у контексті права пацієнта на отримання гідного догляду наприкінці життя та професійної етики лікарів, які можуть зіткнутися з морально-психологічними проблемами, беручи участь у такій важкій процедурі. Окрім цього, автором розглядається важливість запобігання можливим зловживанням даним механізмом, таким як примусова евтаназія чи порушення принципу добровільності прийняття такого рішення. У цьому контексті особливий акцент зроблено на необхідності створення таких правових механізмів, які забезпечуватимуть захист прав пацієнтів і лікарів та запобігатимуть можливим негативним наслідкам.

Таким чином у статті всебічно досліджено проблематичність окресленого питання та виклики з якими доведеться стикнутись суспільству при здійсненні таких дій, а також зазначені їх можливі шляхи вирішення.

Ключові слова: евтаназія, асистований суїцид, права людини, право на життя, гуманізм.

Zverkhovska V. F. Legal regulation of euthanasia and assisted suicide

The article analyzes in detail the legal regulation of euthanasia and assisted suicide, which are complex moral and legal phenomena in the realities of modern reality. The main types and essence of the specified mechanisms are indicated and disclosed, and the international practice regarding these issues is outlined. It has been identified and highlighted that these phenomena have a significant impact on legal, ethical

and social aspects, as they relate to fundamental human rights, such as the right to life and freedom of choice. The article emphasizes that euthanasia and assisted suicide are extremely extraordinary issues that require a balance between humanity, moral values and legal standards.

The main types of euthanasia are also highlighted, in particular: active and passive, voluntary and involuntary, as well as the essence of the concept of assisted suicide, which consists in providing assistance to the patient in the act of ending life, is explained. Procedural aspects and the need to adhere to strict criteria to ensure the transparency and legality of such actions are covered in detail.

Special attention is paid to ethical considerations related to the decision on euthanasia. In particular, the dilemmas that arise in the context of the patient's right to receive decent care at the end of life and the professional ethics of doctors who may face moral and psychological problems while participating in such a procedure are analyzed. In addition, the author considers the importance of preventing possible abuse of this mechanism, such as forced euthanasia or violation of the principle of voluntariness of such a decision. In this context, special emphasis is placed on the need to create such legal mechanisms that will ensure the protection of the rights of patients and doctors and prevent possible negative consequences.

Thus, the article comprehensively examines the problematic nature of the outlined issue and the challenges that society will have to face when carrying out such actions, as well as their possible solutions are indicated.

Key words: *euthanasia, assisted suicide, human rights, right to life, humanism.*

Вступ. Евтаназія та асистований суїцид є одним з найбільш дискусійних питань у сучасному суспільстві та науковому світі. Це явище є досить суперечливим у власній реальності та змушує чималу кількість експертів з різних галузей задумуватись про доцільність введення таких практик та можливість відповідного регулювання на законодавчому рівні. В першу чергу варто зауважити, що дані поняття пов'язані зі складними етичними, соціальними та правовими проблемами, які, безумовно, ставлять великі виклики перед міжнародним та національним правом.

Актуальність обраної теми обумовлена необхідністю пошуку балансу між гуманістичними цінностями, які конкретно закріпились у суспільстві та законодавстві, та суспільними інтересами осіб, які стикнулись з такою проблемою. Також слід зазначити, що на рівні національного законодавства не передбачено легальний характер таких дій, навпаки це визнається переважно діяннями поза межами правового поля. З цих причин зароджується необхідність глибокого вивчення міжнародного досвіду та його адаптації на національному рівні.

Крім того, не менш важливим є й те, що це питання торкається основних прав людини, зокрема права на життя, свободу вибору та гідність, що робить його невід'ємною частиною сучасних дискусій щодо належності такого права до загальновизнаних прав людини. Розгляд питання евтаназії та асистованого суїциду є необхідним для створення правової бази, яка забезпечить захист прав пацієнтів та лікарів, а також сприятиме формуванню етичного і гуманного підходу до розв'язування окресленої проблеми. Саме тому усі ці аспекти й утворюють актуальність обраної тематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Насправді проблеми правового регулювання евтаназії висвітлюється у чималій кількості наукових праць, та досліджено великою кількістю українських учених, серед яких є: Титаренко Л.В., Шевчук В.В., Огородник А.О., Хажинський Р.М., Левін. О.М., Єднак О.В., Щербак С.В., Козодав М.Ю. та інші. Дане питання існує вже досить довгий час, але свого рішення та загального правового визначення не знайшло й досі, тому це лише підкріплює важливість проведення ще більш детальних досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження правового регулювання евтаназії та асистованого суїциду, аналіз міжнародного досвіду легалізації цих явищ, а також формулювання загальної пропозиції щодо вдосконалення законодавства в Україні з урахуванням усіх етичних, соціальних та правових аспектів.

Результати дослідження. Кожна демократична держава світу закріплює у національному законодавстві основні права громадян, до яких передусім належить право на життя. Саме це право є одним із найбільш фундаментальних та непорушних, оскільки воно забезпечує можливість існування людини, яка визначається найбільшою цінністю для держави. Адже демократичні держави створені для людини, а не навпаки - людина не повинна існувати заради держави. Отож, в Україні право на життя проголошено статтею 27 Конституції, в якій зазначено, що кожна людина має невід'ємне право на життя та ніхто не може бути свавільно позбавлений життя, а обов'язок держави - захищати життя людини [1].

Завдяки сучасним технологіям та чималому прогресу, медицина здатна не лише зберігати, а й відновлювати життя смертельно хворих осіб, що в результаті забезпечує при цьому державне виконання принципу максимальної реалізації права на життя в рамках встановлених законодавством правил. Але, крім зазначеного права вже досить довгий час у суспільстві та науковому світі виникає питання з приводу полярного права громадян, а саме право на смерть, яка реалізується за допомогою евтаназії та подібних способів. Усе зазначене викликає необхідність визначити чи допустимо у сучасному суспільстві надавати людині право вирішувати питання власної смерті, зокрема через процедуру евтаназії та чи реально закріпити дане дійство на законодавчому рівні.

Першочергово важливо дослідити зазначені поняття для більш глибокого аналізу. Евтаназія – дія або практика безболісного умертвіння осіб, які страждають на болісну і невиліковну хворобу або фізичний розлад, що виводить з ладу, або дозволяють їм померти шляхом припинення лікування або відмови від заходів штучного життєзабезпечення [2]. Тобто фактично важливими ознаками даного поняття є саме страждання осіб на невиліковну хворобу та результатом є припинення або відмова від лікування, щоб позбавити людину страждань.

Зазвичай у наукових колах евтаназію поділяють на активну та пасивну. Активна евтаназія – передбачає вчинення будь-яких дій, спрямованих на прискорення смерті безнадійно хворого в останній фазі захворювання. Водночас пасивна евтаназія – передбачає незастосування засобів та невиконання лікарських маніпуляцій, які підтримували певний час життя тяжкохворого пацієнта [3, с. 146].

Якщо ж говорити за асистований суїцид, то він, безумовно, є однією з форм активної евтаназії, адже виражається саме у діях лікарів, які надають пацієнту необхідні засоби для самостійного позбавлення життя. На відміну від інших форм евтаназії, асистований суїцид більше передбачає активну участь пацієнта у прийнятті цього остаточного рішення. Хоча, знову ж таки, в науковій спільноті існують чималі спори з приводу того до якого ж виду належить асистований суїцид. Наприклад, існує й думка, що юридично класифікувати це як злочин досить важко (пасивна евтаназія), а з іншого боку, це умисне діяння лікаря, що сприяє самогубству (активна) [4, с. 112].

Також існує й іншого роду класифікація евтаназії, що залежить від такого фактора, як воля пацієнтів. Тому за наміром волі суб'єкту виділяють три види такої евтаназії, а саме: добровільну, недобровільну і примусову евтаназії:

- а) добровільна евтаназія здійснюється людині при свідомості на її прохання;
- б) недобровільна евтаназія, можлива коли хворий через свій важкий стан не може висловити прохання про евтаназію, тому таке прохання висловлюється законним представником хворого, або збігається з думкою медицини (підґрунтям цього прохання є нібито вищі інтереси хворого);
- в) примусова евтаназія – умертвіння наперекір волі хворого, всупереч його бажанню [5, с. 116].

Якщо з приводу добровільної та примусової все більш менш зрозуміло, то третій вид є досить загадковим. Тому доречно навести приклад недобровільної евтаназії, щоб показати відділеність від інших форм даного виду класифікації. Наприклад, коли пацієнт тривалий проміжок часу знаходиться в комі, а лікарі провівши детальні аналізи констатують відсутність будь-яких шансів на одужання особи. В результаті приймається рішення про припинення штучного життєзабезпечення. Певним чином схожий механізм закріплений на законодавчому рівні у Наказі Міністерства охорони здоров'я України (МОЗ) № 2559 від 09.11.2020 «Про деякі питання удосконалення роботи відділень анестезіології та інтенсивної терапії», де зазначено, що активні заходи щодо підтримання життєдіяльності пацієнта припиняються у випадку підтвердження незворотної смерті – констатації смерті мозку пацієнта консилиумом лікарів, за винятком випадків, коли померла людина розглядається як потенційний донор [6]. Але не менш важливим є й той факт, що у цьому наказі, а саме у ст. 52 прямо зазначено, що забороняється здійснення евтаназії медичними працівниками, тобто навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань. Даний наказ тільки підтверджує твердження, що в Україні поняття евтаназії та асистованого суїциду знаходиться поза законом та в результаті такі дії будуть кваліфікуватись, як вбивство, тобто злочин проти життя.

Таким чином варто ще раз зауважити, що евтаназія буває досить різною та викликає чималий інтерес та етичні, медичні і юридичні дискусії. Важливим аспектом є те, що в Україні рішення рівня припинення життєдіяльності пацієнта ухвалюються лише за участю кваліфікованих медичних працівників та лише в рамках чітко визначених законодавчими нормами. Закон також передбачає і вираження волі пацієнта, якщо той набув повної цивільної дієздатності та усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними, тоді згадана особа має право відмовитися від лікування [7]. Такий метод дозволяє забезпечити баланс між правами пацієнтів та професійною етикою медичних працівників. Але варто зазначити, що такого роду практика в Україні є далеко не універсальною, навіть навпаки евтаназія як така певним чином є поза законом та не визнається як допустимість у цій країні, а от на міжнародному рівні існує трохи інший підхід до сприйняття такої ситуації. Тому саме з цих причин виникає необхідність дослідження та аналізу різних підходів та визначення найбільш оптимального розв'язання цього питання.

Питання евтаназії та асистованого суїциду є так само дискусійним на міжнародному рівні, адже таким чином виражаються різні етичні та правові цінності тих чи інших країн та народів. В той час коли одні легалізують певні норми та закріплюють їх на своєму національному рівні, інші ж категорично заперечують можливість співіснування права на життя та права на смерть. І, як не дивно, саме більшість країн Європи нині дотримуються жорсткої заборони проведення таких практик. Але незалежно від цього з кожним роком у міжнародній спільноті лише зростає інтерес до розробки універсальних стандартів та принципів, які б могли об'єднати як базові права людини, так і етичні зобов'язання медичних працівників, що всеодно в результаті вказує на важливість аналізу досвіду різних країн у цій сфері.

Список країн, які зуміли легалізувати евтаназію та асистований суїцид на законодавчому рівні, безумовно, не малий. Першою країною, яка наважилась на такий крок стали Нідерланди, де фактично ще з 1984 року таке дійство було дозволено Верховним судом, але легально та офіційно евтаназія була закріплена тільки у 2002 році у Termination of Life on Request and Assisted Suicide Act. Наступною країною стала Бельгія, яка також у 2002 році дозволила здійснювати евтаназію для дорослих, але на цьому прогрес не зупинився, адже ця країна стала також першою у процедурі евтаназії для дітей.

Також до цього списку послідовно увійшли також: Люксембург, Колумбія, Канада, Нова Зеландія, Іспанія, частково Австралія, також це передбачено й у деяких штатах США. Фактично до цього списку можна також включити й Швейцарію, де є легалізований асистований суїцид, але от сама евтаназія, як механізм введення ліків лікарем, й досі залишається забороненим. Але ще далі у питанні евтаназії в цей час іде Канада, яка у 2021 році внесла зміни до свого законодавства, значно розширивши допомоги при смерті (MAID) для осіб

із серйозними та невиліковними захворюваннями, навіть якщо їхня природна смерть не є «розумно передбачуваною». Усі ці зміни закріплені у новому законопроекті Bill C-7: An Act to amend the Criminal Code (medical assistance in dying). Таким чином можна помітити динаміку наростаючого визнання країнами права на смерть своїх громадян. Кожна з перерахованих країн має свій особливий підхід до врегулювання цього питання та насправді межі дозволеного у кожного також різні. Але в будь-якому випадку така тенденція показує про зміну світових поглядів до теми завершення життя за допомогою евтаназії та асистованого суїциду та можливість такого регулювання на законодавчому рівні та реалізації на практиці.

Якщо ж говорити про практику ЄСПЛ, то там також присутня чимала кількість цікавих та резонансних справ на цю тему. Варто окреслити, те що нині практика Європейського суду є досить неоднозначною, та переважно виступає проти поняття евтаназії та зазначається у висновках, що гарантоване право на життя, зазначене у ст. 2 Конвенції з прав людини, не гарантує право на смерть, але також виокремлено, що держави мають широку свободу розсуду у вирішенні питань евтаназії та асистованого суїциду. Найбільш важливою в історії є справа «Ламберт та інші проти Франції», рішення по якій було прийнято 5 червня 2015 року у Страсбургу [8]. Дану справу Венсана Ламбера, громадянина Франції, у науковій спільноті часто розглядають, як одну із ключових у контексті правових і етичних аспектів здійснення та правової циркуляції евтаназії. Суть справи полягає в тому, що Венсан Ламбер отримав серйозну черепно-мозкову травму в результаті дорожньо-транспортної пригоди, що сталась 29 вересня 2008 року. Через дану аварію він став абсолютно безпорадним, перебуваючи в хронічному вегетативному стані. В січні 2014 році на підставі рішення консилиуму лікарів було прийнято рішення про припинення живлення та гідратації пацієнта, що в результаті спричинило смерть пацієнта. Протягом тривалого часу лікування Венсана Ламбера стало предметом конфлікту між родиною, яка розділилася у поглядах на припинення штучного живлення, і лікарями. Родина вважала такі дії лікарів порушенням статті 2 Європейської конвенції з прав людини, де зазначається, що право кожного на життя охороняється законом та нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання [9]. Але у цій ситуації вимоги заявників не були задоволені судом, та на підставі французького закону 2005 року про права пацієнтів та закінчення життя, у 2014 році ухвалилось рішення про правомірність припинення штучного живлення та гідратації Ламбера, визнавши, що продовження лікування є «нерозумною впертістю».

Таку практику ЄСПЛ часто розглядають, як приклад того, наскільки важке врегулювання питання про евтаназію та асистований суїцид, але з іншого боку, частина суспільства вважає цю справу початковою точкою до трансформації правового світогляду та ставлення до таких випадків з боку суду. Але, як можна помітити практика застосування евтаназії на міжнародній арені є досить різною та у провідних країнах світу вже зуміли пристосуватись до розвитку такого явища та закріпили відповідно усе це на законодавчому рівні. Навіть практика ЄСПЛ по трохи починає розширювати свої кордони та підлаштовуватись під нові суспільні відносини, тому буде доцільно почати також розвивати цей напрямок і в Україні, адже важливо бути готовим до трансформації суспільних відносин та зуміти вчасно врегулювати такого роду питання.

Висновки. На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що евтаназія та асистований суїцид є надзвичайно складними явищами, з якими вже стикнувся світ. Ці поняття зачіпають фундаментальні права людини, до яких відноситься право на життя, що є основоположною цінністю будь-якої демократичної держави. Міжнародна практика свідчить про присутність вже на даний час успішного застосування евтаназії та нормального перебігу таких відносин у суспільстві, але далеко не всі країни світу погоджуються з такими діями. З кожним роком лише зростає список країн, які на законодавчому рівні врегулюють дану проблему, тому динаміка помітна. Для України це питання залишається особливо актуальним, оскільки національне законодавство однозначно класифікує евтаназію як заборонене діяння, що прирівнюється до вбивства. Водночас зростаючий інтерес до

міжнародного досвіду демонструє щоразу необхідність вивчення можливостей правильної адаптації найкращих практик для створення національного правового механізму. Також не менш важливим є потреба віднайти тонкий баланс між захистом основоположними правами людини та впровадженню жорстких правил, які б не дозволяли зловживати процедурою евтаназії. Для України важливо завчасно врегулювати питання евтаназії та асистованого суїциду, аби відповідати викликам сучасності та рухатися у напрямку прогресивних держав, які вже впровадили чіткі норми.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Britannica, The Editors of Encyclopaedia. "euthanasia". *Encyclopedia Britannica*, 17 Dec. 2024 URL: <https://www.britannica.com/topic/euthanasia>. Accessed 22 December 2024.
3. Хажинський Р.М. Евтаназія як складова соматичних прав людини: досвід європейських країн та його значущість для України. *Київський часопис права*. 2023. С. 145–152.
4. Тітаренко Л. В. Феномен евтаназії: право на життя та право на смерть. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2023. С. 110–114.
5. Шевчук В.В., Огородник А.О. Проблемні питання запровадження евтаназії в Україні. *Правова система держави: проблеми формування та перспективи розвитку в контексті євроінтеграції*: матеріали XVI всеукраїнської наукової конференції молодих учених. (м.Одеса, Одеський державний університет внутрішніх справ). 2023. С. 115–118.
6. Наказ Міністерства охорони здоров'я України (МОЗ) № 2559 від 09.11.2020 «Про деякі питання удосконалення роботи відділень анестезіології та інтенсивної терапії». URL: [Про деякі питання удосконалення... | від 09.11.2020 № 2559](#).
7. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 року № 2801-XII, з подальшими змінами та доповненнями. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993. № 4. Ст. 19.
8. Рішення ЄСПЛ у справі «Ламберт та інші проти Франції» від 5 червня 2015 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22002-10758%22%5D%7D>
9. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 р. URL: [Конвенція про захист прав людини і осн... | від 04.11.1950](#)

